

9. előadás

A derivált kiszámítása

Horváth Márton

BME, Matematika Intézet,
Algebra és Geometria Tanszék

2025. október 8.

Műveleti tulajdonságok

Tétel:

Ha az f és g függvények deriválhatóak egy x pontban, akkor

cf is deriválható ($c \in \mathbb{R}$), és $(cf)'(x) = cf'(x)$;

$f + g$ is deriválható, és $(f + g)'(x) = f'(x) + g'(x)$;

$f - g$ is deriválható, és $(f - g)'(x) = f'(x) - g'(x)$;

fg is deriválható, és $(fg)'(x) = f'(x)g(x) + f(x)g'(x)$ (Leibniz-szabály);

$\frac{f}{g}$ is deriválható (ha $g(x) \neq 0$), és $\left(\frac{f}{g}\right)'(x) = \frac{f'(x)g(x) - f(x)g'(x)}{g^2(x)}$.

Példák:

x^3 deriváltja:

$$(x^3)' = (x \cdot x^2)' = x' \cdot x^2 + x \cdot (x^2)' = 1 \cdot x^2 + x \cdot 2x = 3x^2$$

tangens deriváltja:

$$\begin{aligned} (\operatorname{tg} x)' &= \left(\frac{\sin x}{\cos x} \right)' = \frac{(\sin x)' \cos x - \sin x (\cos x)'}{\cos^2 x} = \\ &= \frac{\cos x \cos x - \sin x (-\sin x)}{\cos^2 x} = \frac{\cos^2 x + \sin^2 x}{\cos^2 x} = \frac{1}{\cos^2 x} \end{aligned}$$

Nevezetes függvények deriváltjai

$$(\sin x)' = \cos x$$

$$(\cos x)' = -\sin x$$

$$(\operatorname{tg} x)' = \frac{1}{(\cos x)^2}$$

$$(c)' = 0$$

$$(x)' = 1$$

$$(x^2)' = 2x$$

$$(x^n)' = nx^{n-1}$$

$$(e^x)' = e^x$$

$$(\ln x)' = \frac{1}{x}$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)'$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})'$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

$$(x \sin x)'$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

$$(x \sin x)' = x' \cdot \sin x + x \cdot (\sin x)' = 1 \cdot \sin x + x \cdot \cos x = \sin x + x \cos x$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

$$(x \sin x)' = x' \cdot \sin x + x \cdot (\sin x)' = 1 \cdot \sin x + x \cdot \cos x = \sin x + x \cos x$$

$$\left(\frac{\cos x}{x^2}\right)'$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

$$(x \sin x)' = x' \cdot \sin x + x \cdot (\sin x)' = 1 \cdot \sin x + x \cdot \cos x = \sin x + x \cos x$$

$$\left(\frac{\cos x}{x^2}\right)' = \frac{(-\sin x) \cdot x^2 - (\cos x) \cdot 2x}{x^4} = \frac{-x \sin x - 2 \cos x}{x^3}$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

$$(x \sin x)' = x' \cdot \sin x + x \cdot (\sin x)' = 1 \cdot \sin x + x \cdot \cos x = \sin x + x \cos x$$

$$\left(\frac{\cos x}{x^2}\right)' = \frac{(-\sin x) \cdot x^2 - (\cos x) \cdot 2x}{x^4} = \frac{-x \sin x - 2 \cos x}{x^3}$$

$$(\operatorname{ctg} x)'$$

Feladatok

$$(x^3 + 3x^2 - 7x + 3)' = 3x^2 + 3 \cdot 2x - 7 \cdot 1 + 0 = 3x^2 + 6x - 7$$

$$(x\sqrt{x})' = (x^{3/2})' = \frac{3}{2}x^{1/2} = \frac{3}{2}\sqrt{x}$$

$$(x \sin x)' = x' \cdot \sin x + x \cdot (\sin x)' = 1 \cdot \sin x + x \cdot \cos x = \sin x + x \cos x$$

$$\left(\frac{\cos x}{x^2}\right)' = \frac{(-\sin x) \cdot x^2 - (\cos x) \cdot 2x}{x^4} = \frac{-x \sin x - 2 \cos x}{x^3}$$

$$(\operatorname{ctg} x)' = \left(\frac{\cos x}{\sin x}\right)' = \frac{(-\sin x) \cdot \sin x - \cos x \cdot \cos x}{\sin^2 x} = -\frac{1}{\sin^2 x}$$

Inverz függvény deriválása

Tétel:

Ha az $f: D_f \rightarrow \mathbb{R}$ ($D_f \subseteq \mathbb{R}$) függvény az $x \in D_f$ pont környezetében szigorúan monoton és $f'(x) \neq 0$, akkor f^{-1} differenciálható $y = f(x)$ -ben, és

$$(f^{-1})'(y) = \frac{1}{f'(x)} = \frac{1}{f'(f^{-1}(y))}.$$

Példák:

$f(x) = e^x$ esetén $f^{-1}(x) = \ln x$

$$(\ln x)' = \frac{1}{e^{\ln x}} = \frac{1}{x}$$

$f(x) = \sin x$ ($x \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$ esetén) $f^{-1}(x) = \arcsin x$

$$(\arcsin x)' = \frac{1}{\cos(\arcsin x)} = \frac{1}{\sqrt{1-x^2}},$$

mivel $\cos x \geq 0$, ha $x \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$.

Hasonlóan $(\arccos x)' = -\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$ és $(\operatorname{arctg} x)' = \frac{1}{1+x^2}$.

Összetett függvények deriválása (láncszabály)

Tétel:

Ha a g függvény differenciálható az x helyen, és az f függvény differenciálható a $g(x)$ helyen, akkor az $f \circ g$ függvény is differenciálható az x helyen, és

$$(f \circ g)'(x) = f'(g(x)) \cdot g'(x).$$

Példák:

$$(\ln(\cos x))' = \frac{1}{\cos x} \cdot (-\sin x) = -\operatorname{tg} x$$

$$(e^{-x})' = e^{-x} \cdot (-1) = -e^{-x}$$

Hiperbolikus függvények deriváltjai:

$$(\operatorname{ch} x)' = \left(\frac{e^x + e^{-x}}{2} \right)' = \frac{e^x - e^{-x}}{2} = \operatorname{sh} x$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \left(\frac{e^x - e^{-x}}{2} \right)' = \frac{e^x - (-e^{-x})}{2} = \frac{e^x + e^{-x}}{2} = \operatorname{ch} x$$

Az a^x deriváltja ($a > 0$):

$$(a^x)' = \left((e^{\ln a})^x \right)' = (e^{x \ln a})' = e^{x \ln a} \cdot \ln a = a^x \ln a$$

$$(\operatorname{sh}(7x + 6))'$$

$$(\operatorname{sh}(7x + 6))' = \operatorname{ch}(7x + 6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x + 6)$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \operatorname{ch} x$$

Feladatok

$$(\operatorname{sh}(7x + 6))' = \operatorname{ch}(7x + 6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x + 6)$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \operatorname{ch} x$$

$$((x + 2)^2)'$$

$$(\operatorname{sh}(7x+6))' = \operatorname{ch}(7x+6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x+6)$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \operatorname{ch} x$$

$$((x+2)^2)' = 2(x+2) \cdot 1 = 2x+4$$

$$(x+2)^2 = x^2 + 4x + 4$$

$$(\operatorname{sh}(7x+6))' = \operatorname{ch}(7x+6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x+6)$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \operatorname{ch} x$$

$$((x+2)^2)' = 2(x+2) \cdot 1 = 2x+4$$

$$(x+2)^2 = x^2 + 4x + 4$$

$$(3^{2-x})'$$

$$(\operatorname{sh}(7x+6))' = \operatorname{ch}(7x+6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x+6)$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \operatorname{ch} x$$

$$((x+2)^2)' = 2(x+2) \cdot 1 = 2x+4$$

$$(x+2)^2 = x^2 + 4x + 4$$

$$(3^{2-x})' = 3^{2-x} \ln 3 \cdot (-1) = -3^{2-x} \ln 3$$

$$(3^x)' = 3^x \ln 3$$

$$(\operatorname{sh}(7x+6))' = \operatorname{ch}(7x+6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x+6)$$

$$(\operatorname{sh} x)' = \operatorname{ch} x$$

$$((x+2)^2)' = 2(x+2) \cdot 1 = 2x+4$$

$$(x+2)^2 = x^2 + 4x + 4$$

$$(3^{2-x})' = 3^{2-x} \ln 3 \cdot (-1) = -3^{2-x} \ln 3$$

$$(3^x)' = 3^x \ln 3$$

$$\left(e^{\sin^2 x}\right)'$$

$$\begin{aligned}(\operatorname{sh}(7x+6))' &= \operatorname{ch}(7x+6) \cdot 7 = 7\operatorname{ch}(7x+6) \\ (\operatorname{sh} x)' &= \operatorname{ch} x\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}((x+2)^2)' &= 2(x+2) \cdot 1 = 2x+4 \\ (x+2)^2 &= x^2 + 4x + 4\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}(3^{2-x})' &= 3^{2-x} \ln 3 \cdot (-1) = -3^{2-x} \ln 3 \\ (3^x)' &= 3^x \ln 3\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}(e^{\sin^2 x})' &= e^{\sin^2 x} \cdot 2 \sin x \cos x \\ (\sin^2 x)' &= 2 \sin x \cos x\end{aligned}$$